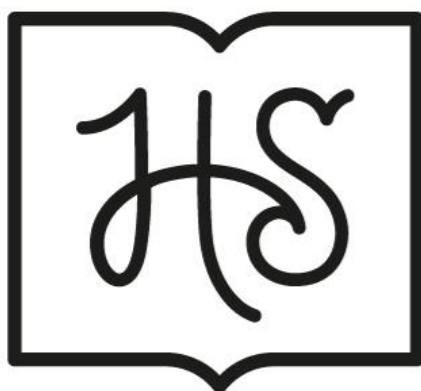

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2017

Ročník / Volume 3

Praha / Prague 2017

Historia scholastica

Č. / No. 2/2017

Roč. / Vol. 3

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Karel Ouroda, Ph.D., Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis *Historia scholastica* vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2017.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's a EBSCO.

Obsah

ÚVODNÍK Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ Dana KASPEROVÁ	1
STUDIE: K antickým kořenům pojetí humanity (<i>Humanitas</i> před Komenským) Martin STEINER	3
Pojetí humanity v edukační koncepci J. A. Komenského jako příspěvek k lidské budoucnosti Jana PŘÍVRATSKÁ a Vladimír PŘÍVRATSKÝ	17
Vznik obchodní akademie v Kolíně a výstavba reprezentativní budovy Hana ŠLOUFOVÁ KUČEROVÁ	23
Polské školství regionu Těšínského Slezska v 19. a na počátku 20. století Lucie ZORMANOVÁ	42
Úsilie o zachovanie akademickej autonómie na Slovenskej univerzite v období Slovenskej republiky 1939–1945 Janka ŠTULRAJTEROVÁ	54
Výchovná činnosť saleziánok na Slovensku 1940–1990 Adriana SARKÖZYOVÁ	69
K významu sdílení osobní minulosti pro narativní identitu Magda NIŠPONSKÁ	79
VARIA: Vzpomínky Vojmíra Srdečného na studentské oběti nacismu	95
Pavel Kohn a jeho vzpomínky na vzdělávání v období protektorátu a v době poválečné	98
Svědectví holocaustu – vzpomínky Helgy Hoškové	102
Těžké roky v gulagu a návrat do vlasti. Vzpomínky Věry Sosnarové	106

Vzpomínky Jiřího Zajíce na činnost skautů a aktivity tzv. skryté církve v době normalizace	111
DISKUZE:	116
Pedagogická knihovna J. A. Komenského Magda JUNKOVÁ	
REPORT:	128
11. sjezd českých historiků. Profesní setkání historiček a historiků ČR, Olomouc, 13.–15. 9. 2017 Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Výstava „Jsem Jehuda Bacon. Holocaust a poválečná doba očima izraelského malíře českého původu“ v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského Lenka LAJSKOVÁ a kol.	130
„Toho už jsme někde viděli.“ Zpráva o jedné originální a úspěšné výstavě Karel RÝDL	132
RECENZE:	135
Pieter J. Goedhart – Jan C. Henneman – Hans van der Linde: Comenius en Naarden: Historische schets van het Comenius Museum en Mausoleum in Naarden. Komenský a Naarden: Nástin historie vzniku Muzea a Mauzolea J. A. Komenského v Naardenu Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Jan Šimek: Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost Růžena VÁŇOVÁ	137

Pavel Kohn a jeho vzpomínky na vzdělávání v období protektorátu a v době poválečné

MgA. Pavel Kohn se narodil 14. října roku 1929 v Praze. S celou svou rodinou byl v roce 1942 transportován do Terezína. O dva roky později byl deportován do Osvětimi, přežil pochod smrti do Buchenwaldu. Po válce, v níž ztratil své nejbližší, odjel do ozdravovny Přemysla Pittera na zámek Štířín. Již od svého mládí psal básně a zabýval se literární tvorbou. Po absolvování gymnázia vystudoval dramaturgii na AMU, poté pět let pracoval jako dramaturg v divadle v Karlových Varech. Z politických důvodů byl však perzekvován, v roce 1967 se svou rodinou emigroval do Německa, kde dlouhodobě působil jako redaktor v Rádiu Svobodná Evropa. Na jaře roku 2017 zemřel. Během svého života napsal několik knih, které věnoval vzpomínkám a Přemyslu Pitterovi. V tomto článku uvádíme vzpomínky z jeho vystoupení v roce 2016.

Tak ano, patřím k pamětníkům: v Německu pod tímhle názvem, který má v němčině dnes velice využívaný překlad „zeitzeuge“, což znamená doslova „svědek doby“, v poslední době poměrně často vystupuji. A co se ode mne očekává? Že se budu vracet ke svému dětství a mládí, které jsem prožíval pod německou nacistickou okupací jako oběť rasových zákonů, které mě přivedly do ghetta Terezín a do různých koncentračních táborů, z nichž jsem se vrátil – s výjimkou jedné sestřenice – z celé rodiny sám. Těch mých zahynulých nejbližších rodinných příslušníků bylo přesně osmadvacet, a i když u většiny z nich přesně nevím, kdy a kde jejich život skončil, postaral jsem se o to, aby se jejich jména ocitla na pražském židovském hřbitově, čímž jejich památka bude svým způsobem zachována pro příští generaci. Nebo generace, kdo ví?

Svoje vzpomínky Pavel Kohn uvádí krátkým vysvětlením situace, které byli vystaveni mladí lidé a děti židovského původu při svém vzdělávání za války i v raném poválečném období.

Tajné vzdělávání v nacistických koncentračních táborech? Tak tady se musím vrátit ještě trochu víc do minulosti. V roce 1940 byli všichni školáci tzv. židovského původu, někteří ještě mladší a někteří starší než já, vyloučeni ze všech škol v protektorátu Čechy a Morava. Už předtím, jak víte, se cosi podobně zlého stalo i normální mladé české generaci: v roce 1939 byly zavřeny všechny vysoké školy, ale vyučování českých dětí normálně pokračovalo i za okupace, jen se změnami v osnovách – například povinné vyučování němčiny se stalo jedním z nejdůležitějších předmětů. V Praze, kde jsme žili, existovala už od roku 1920 židovská škola, která ani na začátku okupace zakázaná nebyla, kam ale nemohly – kvůli jejím omezeným prostorům – nebo také nechtěly chodit všechny židovské děti.

Naše židovství bylo poměrně vlašné, Židy z nás udělal vlastně až Hitler. A co se s námi dětmi, po vyloučení ze všech protektorátních škol, stalo? Nevím, kdo to vymyslel, jestli snad někdo na židovské obci nebo nějaký židovský pedagog či profesor? Ať tak či onak, otcové a matky židovských dětí školou povinných se rozhodli a usnesli, že zřídí kroužky, které se budou společně pravidelně scházet v soukromých bytech a učit se jako ve škole. Většinou předpokládali, že jejich existence nebude trvat příliš dlouho, nacistický režim se přece musí co nevidět zhroutit, Hitler je šílenec a fanatik, tahle diktatura nevydrží. Jak se naši předkové mýlili!

Nebylo lehké takovéto domácí školství zorganizovat – tím spíše, že nebylo povolené – respektive o povolení se asi žádat ani nemuselo, protože nacistické a české pronacistické orgány zřejmě ani nenapadlo, že se něco takového uskuteční. Ale uskutečnilo se. A bylo to, ne-li tajné, tedy jistě utajované.

Bylo mi dvanáct let a moji rodiče mě přihlásili do jednoho takového kroužku, jehož členové se scházeli v bytě jakési starší paní, nedaleko našeho bytu, na Královských Vinohradech, jak se této pražské čtvrti tehdy říkalo. Všechny děti pocházely z blízkého nebo vzdálenějšího okolí, aby to neměly do téhle neobvyklé miniškoly daleko. Rodiče se navzájem asi dohodli, snad i podle velikosti propůjčeného bytu, kolik nás bude. Tam, kam jsem chodil já, nás bylo, pokud se pamatuji, asi šest až osm. Byli jsme koedukovaní, to jest holky i kluci, takže já se tam dokonce i bezúspěšně zamiloval. Ta holčička se jmenovala Katka a příjmení měla navíc jako já, totiž Kohnová. Měla dlouhý cop a moc jí to ve vyučování nešlo, což mi vůbec nevadilo. A kdo nás učil? Nemám tušení, jestli tehdy bylo v Praze dost, nebo málo židovských učitelů, ale naši skupinu neučil žádný profesionální pedagog. Byli to lidé, kteří měli většinou nějaké svobodné povolání, takže si o svém čase mohli rozhodovat sami, nebo lidé, kteří kvůli okupaci ztratili zaměstnání, nebo vysokoškolští studenti. Obory, na které je zřejmě naši rodiče angažovali, souvisely většinou s jejich vzděláním, původní profesí anebo byly jejich koníčkem. Tak například zeměpis nás vyučoval, respektive o cizích zemích nám vyprávěl a v atlasu nám jejich polohu a rozlohu ukazoval, jeden mladý cestovatel, jehož jméno jsem už zapomněl. Znal z vlastní zkušenosti Itálii, Francii a Řecko a dokázal o těchto a jiných zemích i jejich osudech velice plasticky referovat. Počty nás učila paní, která pracovala v nějakém průmyslovém podniku jako účetní. Češtinu autor několika knížek, taky jsme měli angličtinu. Tu nám vštěpoval jeden medik, s kterým jsem se později sešel v Blechhammeru, kde měl funkci na nemocničním revíru, a byl při tom, když mého nemocného bratra odvezli do plynové komory v Osvětimi. Když vyprávím o tomhle, tak se musím přiznat, že to víc než opravdové učení byla jakási neformální Komenského škola hrou, protože jsme vlastně tohle vyučování nepovažovali za skutečnou školu, ale svým způsobem za zábavu, která zaplňovala naše dopolední a někdy i odpolední hodiny. Když začaly transporty, tak vznikaly problémy a řady žáků i vyučujících řídly. Když se někteří z našich kamarádů či kamarádek k vyučování nedostavili, nejen rodiče, ale i my věděli, že je zle – odešli transportem.

V ghettu Terezín se praktikovalo ilegální vyučování. Chlapci od 12 do 15 let, mezi které jsem patřil, byli ubytováni v bývalé terezínské škole, která měla podle tamního tehdejšího názvosloví, zřejmě nařízeného gestapem, neobvyklou adresu: L 417. Ulice jedním směrem měly před číslem domu L, kolmé na něj nesly písmeno Q. V L 417 bylo deset tříd a v každé z nich bylo ubytováno podle jejich velikosti a podle toho, kolik třípatrových kavalců tam bylo možno postavit, od dvaceti do pětatřiceti kluků. Já bydlel v „heimu“ číslo 5. A taky tady se vyučovalo podobně jako předtím v Praze i jinde v protektorátu. A zase – těmi, kdo nás učili, nebyli pouze pedagogové, ale i vzdělaní a nadaní odborníci. K té ilegalitě musím říct, že náš domov sídlil v přízemí L 417 a že jsme na chodníku před domem hlídkovali, jestli se

náhodou neblíží nějaký esesák nebo i český četník (čeští četníci v nacistických službách tam dohlíželi na pořádek), jestli není nebezpečí, že vejde do našeho heimu a zjistí, jak tam sedíme u stolu se sešity před sebou. A že zde – zřejmě – probíhá vyučování. Nějakou takovou nebezpečnou kontrolu jsem nezažil, ale stát se to mohlo, a proto ta naše, respektive našich vedoucích, ostražitost. Už jsem říkal, že nás učili odborníci na slovo vzatí a mezi nimi ovšem i pedagogové, například Bruno Zwicker z Boskovic, který zahynul v Osvětimi na podzim roku 1944 ve svých sedmatřiceti letech, kdy ho zřejmě při selekci poslal SS doktor Mengele na špatnou stranu. Bruno nás učil zeměpis a tehdy poprvé jsem od něho slyšel pojem geopolitika, velice mě to zaujalo a pamatuji si to dodnes. A taky jsme tam pořádali různé kulturní a sportovní soutěže, například kdo napíše nejlepší básničku o Terezínu, kterou jsem vyhrál, a když jsem ji svým spolubydlícím přečetl, všichni mi zatleskali.

A jak probíhalo vzdělávání po návratu z koncentračních táborů? K tomu uvedl Pavel Kohn následující.

Tak to opravdu nebylo jednoduché. Skoro pět let jsem jako kluk žil bez normální školy. Vím, jaké potíže měli různí moji, z koncentráků se navrátilí, kamarádi přibližně téhož věku. Některým se zmeškané vzdělání už nikdy nepodařilo dohonit. Jako pamětník ale musím říct, že mnozí čeští pedagogové se po pětačtyřicátém roce snažili židovským dětem a mladistvým, kteří se vrátili domů podobně jako já, umožnit ve vzdělávání pokračovat. Co se mne týče, už v roce 1941 před odjezdem do Terezína jsem úspěšně složil zkoušku na gymnázium ve Slovenské ulici, kam chodil už před Terezínem můj zahynulý bratr, a teď jsem se tam po pětileté školní absenci vrátil. Osobně jsem ho vlastně nikdy nenavštěvoval. „Ano, ano,“ povídal pan ředitel Litloch, když jsem mu stručně vyložil, jakými „školami“ jsem v posledních letech prošel. „Ano, ano, tak vy byste teď měl u nás nastoupit do sexty, nebo chcete raději začít o rok níž, v kvintě?“ pravil. Nevím, kde se ve mně vzala ta odvaha či drzost, ale řekl jsem: „Patřím do sexty, a jestli je to možné, tak to zkusím.“

Zkusil jsem to – a pohořel. Latina byla tehdy na reálném gymnáziu od tercie a já o ní neměl ani tušení. Ani o prázdninách se mi ji nepodařilo dohnat. Po neúspěšném reparátu mě pan profesor Petrtyl nechal propadnout. Nad tímhle mým neúspěchem a přísností onoho pedagoga se pozastavila dokonce pochvalná recenze v Lidových novinách, věnovaná mé knížce „Zámky naděje“. Ale já mu to za zlé neměl. On měl pravdu. Spíš než psaní básniček a redigování školního časopisu „Průvan“, který tehdy ve Slovenské vycházel, jsem se měl věnovat latinské gramatice a Vergiliovi.

Na závěr autor vzpomíná na momenty z „tajného vzdělávání“ v letech 1948–1989.

Tak k tomu bych chtěl říci něco zajímavého, a snad dokonce překvapivého. Naváže to na vzpomínku v úvodu knížky mé juvenilní poezie „Kolikrát přešel mrak“, kde hovořím o dvou odbornících, kteří mé verše v mém mládí ocenili. Byli to můj středoškolský profesor Jaroslav Janů a vysokoškolský profesor na divadelní fakultě AMU a tehdejší dramaturg Národního divadla František Götz. Ten mi pod podmínkou, že se o tom nikomu nezmíním, půjčil sbírku veršů francouzského básníka Jacquese Préverta „Jen tak“, ke které napsal předmluvu. Měla

být vydána v tehdejším nakladatelství Máj, ale vyjít nesměla, a proto byl celý náklad zlikvidován čili „hozen do stoupy“, jak mi řekl. Jen jemu se podařilo zachránit jeden autorský výtisk a ten mi půjčí, abych se z něj poučil pro svou další tvorbu. Byl jsem jím nadšen. Zjistil jsem, že je to opravdu cosi neobyčejného a výjimečného, a tak jsme si verše z té knížky na psacím stroji v několika průklepech a na tenounkém papíru – jiná možnost tehdy neexistovala – opsali. Muselo se to stihnout za několik málo hodin. Pan profesor mi ji totiž půjčil jen přes neděli a já ho nesměl zklamat. To bylo tak asi v roce 1950. My jsme si ji pak společně četli na setkáních, která organizoval můj spolužák a kamarád z gymnázia Ivan Pečírka, synovec známého českého teoretika výtvarného umění Jaromíra Pečírky, u kterého jsme se scházeli a věnovali se zakázanému umění a literatuře. Takže takhle vypadaly naše samizdaty a kulturní ilegalita v době, kdy Vítězslav Nezval oslavoval soudruha Stalina...

(Redakčně zkráceno a upraveno)

Použité zdroje

Paměť národa. *Pavel Kohn (1929–2017) – životopis* [online]. Post Bellum, o. p. s. © 2000–2018 [cit. 2018-1-3]. Dostupné z:
http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/4724/#cs_4724.